

- Øverste tv.: *Bronzeblik fra en bronzebeklædt træspand og herunder beslag og fødder fra spanden.*
- Øverst midtfor: *Vaseformede tenvægte af bronze.*
- Øverst th.: *Et afklippet stykke af en guldstang og to guldfingerringe. Under disse ses fragmenter af rosetfibler (eksklusive dragtnåle).*
- I midten: *Små fibler (dragtnåle) med høj nåleholder.*
- Nederste tv.: *Romerske sølvdenarer.*
- Nederst midtfor: *Forskellige udenlandske fibler.*
- Nederst th.: *Korsformede fibler. Monterne er på størrelse med en dansk 10-krone.*

AF
TORBEN TRIER
CHRISTIANSEN

Hedensk grav- og kultplads ved Vaarst

I 2018 indleverede den lokale metaldetektorentusiast Anders Bryder et righoldigt og højest usædvanligt fundmateriale, som han for størstedelens vedkommende havde fundet på et par marker ved Grønhøjgård i udkanten af landsbyen Vaarst, sydøst for Aalborg. Fundene omfattede blandt andet en stor mængde dragtsmykker, som indikerede, at et større antal jernaldergrave var under nedpløjning på markerne.

Nordjyllands Historiske Museum foretog derfor en prøvegravning i området, og forudsigelsen holdt stik. Under mulden fandtes flere grave på to tætliggende bakketoppe. Kort tid efter dukkede endnu en grav op 200 meter mod nordøst - på nabobakken Hyldebjerg - og den efterfølgende prøvegravning viste, at også denne bakketop rummer et ukendt antal jernaldergrave.

I sensommeren og efteråret 2019 har museets arkæologer derfor indledt en nødudgravning af de mange dyrkningstruede grave. Indtil videre er kun en brøkdel af området færdigundersøgt, men det er allerede nu tydeligt, at der tale om et fundkompleks af helt usædvanlig karakter og dimensioner – øjensynligt et større grav- og kultkompleks for en af landets mægtige slægter i overgangsperioden mellem ældre og yngre jernalder (200-550 e.Kr.).

Imponerende metaldetektorfund

Langt den største del af fundmaterialet fra markerne ved Grønhøjgård udgøres af metaldetektorfund fra de allerøverste jordlag.

Genstandene er endt her, fordi den moderne landmands plov har ramt underliggende grave og andre arkæologiske anlægsspor, og derved har vendt fyld og fund op i det moderne dyrkningslag, det som man i fagsproget kalder ”pløjelaget”.

På almindelige marker er pløjelaget typisk 25-35 cm tykt, og ved de fleste udgravninger fjernes laget med en gravemaskine uden nærmere undersøgelse, fordi alt her er omrodet, og fordi de fleste genstande i laget er helt nedbrudte. Men på grund af den betydelige mængde metalfund i pløjelaget over Vaarst-gravpladsen omfattede nøddudgravningen her imidlertid også en nøje metaldetektorafsøgning af dette overliggende jordlag.

Den grundige afsøgning af pløjelaget øgede antallet af fund med yderligere 224 metalfund, og sammen med de tidligere fund fra området har det samlede antal detektorfund nu rundet 500 styk. Langt hovedparten stammer fra yngre romersk jernalder (ca. 200-400 e.Kr.) og ældre germansk jernalder (ca. 400-550 e.Kr.). Kun et enkelt lille fragment af en dragtnål, en såkaldt fibel, kan dateres til yngre germansk jernalder (ca. 550-800 e.Kr.). Fra vikingetid (ca. 800-1050 e.Kr.) foreligger der ganske bemærkelsesværdigt endnu ingen fund.

En lille mængde yngre fund, primært fra middelalderen (ca. 1050-1536 e.Kr.), skal formentlig tilskrives nedpløjningen af et middelalderligt marksystem. Gravpladsen er altså senest i middelalderen blevet nedlagt, jævnet og opdyrket, og de små metalgenstande fra middelalderen er sandsynligvis endt på marken under gødskning med blandt andet organisk husholdningsaffald. Affald som tydeligvis også har indeholdt diverse smykker og andre smågenstande tabt på gårdene.

Blandt de mange detektorfund udgør smykker og dragtudstyr af forskellig art klart den største kategori. Særligt fibler fra kvindernes fineste kjoler er hyppige. Der er nu fundet mere end 100 fibler i området. Mange er tre til fem centimeter lange, simple smykker af bronze eller sølv - armbrøstfibler med høj nåleholder er klart den mest almindeligt forekommende af disse. Men fundmaterialet omfatter også mere eksklusive smykker - f.eks. et par 12 centimeter lange korsformede fibler og fragmenter af mindst fire rosetfibler, som er fint forarbejdede luksussmykker af periodens fineste slags.

Metaldetektorafsøgninger har imidlertid også leveret meget andet end dragtsmykker. Eksempelvis er der også spredt over området fundet ni tenvægte af bronze, dele af rideudstyr i form af to pladesporer, et par guldfigerringe, rester af to bronzebeklædte træspande samt 34 romerske sølvdenarer.

”Venus fra Vaarst” – et af de fineste detektorfund fra Vaarst-gravpladsen. Der er tale om en ca. en centimeter bred strimmel af forgyldt sølvblik med presblikornamentik i form af små Venus-lignende figurer. Funktion ukendt.

Rige grave

Nødudgravningen i 2019 havde fokus på at redde information om flest mulige grave i det område med det største antal detektorfund. Her anslås det, at gravpladsen dækker ca. 10.000 kvadratmeter (ca. halvanden fodboldbane). Knap en tredjedel af dette areal blev færdigundersøgt i 2019, og i alt blev 37 grave færdigudgravet.

Alle undersøgte grave var jordfæstegrave, og alle kunne dateres til perioden yngre romersk-ældre germansk jernalder. Gravenes orientering var tilpasset terrænet på stedet og varierede derfor betydeligt. En del havde almindelige dimensioner på omkring 0,7x2 meter, mens en lille håndfuld af de nordøstligste grave var meget store - flere var mere end 2x3 meter.

Trods ugunstige bevaringsforhold for knogler indeholdt en del grave sporadiske spor efter den gravlagte i form af delvist opløste knogler, og i flere grave kunne man iagttage dele af formuldede plankekister. I mange grave fandt arkæologerne desuden et eller op til tre lerkar stående på gravbunden, ligesom små jernknive, dragtsmykker i bronze eller sølv og glasperler også var hyppigt forekommende gravgaver. De gravlagte er således blev begravet i deres fineste tøj, og de har øjensynligt fået mad og drikke med sig i lerkarrene til den sidste rejse.

Enkelte grave har åbenlyst været meget rigt udstyret. Én grav rummede et nærmeste intakt såkaldt Snartemo-glas, mens andre indeholdt dele af eksklusive smykkesæt. Sammenholdes dette med de mange fine detektorfund fra området, hvilket blandt andet også omfatter en del genstande fra fremmede himmelstrøg, så er det åbenlyst, at en del af de gravlagte har tilhørt samfundets top. En elite, som har haft kontakter langt ud i Europa.

Snartemo-glas fundet i en grav. Glasset er importeret fra Centraleuropa eller Sortehavsregion ca. 400 e.Kr.

Genåbning af grave allerede i jernalderen

Et gennemgående træk ved langt den overvejende del af gravene er, at de formentlig er blevet genåbnet og forstyrret allerede i jernalderen. Faktisk kunne kun fire grave med nogenlunde sikkerhed konstateres at være uforstyrrede. Genåbningerne, som tilsyneladende har respekteret kanterne af de oprindelige grave, har i en del tilfælde omfattet hele eller det meste af graven, men i mange tilfælde var gravenes østlige eller sydlige ende (fodenden) uberørt, mens hoved- og torsoregionen var forstyrret.

Dette sås særligt tydeligt i en håndfuld grave, hvor benene af den gravlagtes skelet lå intakt sammen med et eller flere lerkar stående på deres oprindelige plads på gravbunden i den østlige eller sydlige ende, mens der intet eller næsten intet var tilbage af gravlagte og gravgaver i gravenes modsatte ende.

Baggrunden for den omfattende genåbning af gravene er endnu uafklaret, men da man i flere genåbnede grave har efterladt fine gravgaver urørt, har der næppe blot været tale om gement gravrøveri.

Spor af kultaktiviteter

De arkæologiske undersøgelser har også afsløret noget andet meget interessant. Gravpladsen og dens nærmeste omgivelser har nemlig udover selve begravelserne tilsyneladende været skueplads for en hel serie af rituelle aktiviteter.

I den nordlige udkant af gravpladsen afdækkede arkæologerne et ca. 75 kvadratmeter stort område dækket af kogesten (sten krakeleret som følge af kraftig opvarmning) samt dyreknogler fra både tam-og vilddyr – alt sammen er det formentlig spor efter rituelle måltider eller ofringer. I samme område fandtes keramikskår fra lerkar af samme type som i de omkringliggende grave, og aktiviteterne her kan derfor formentlig kædes sammen med gravlæggelserne.

Andre steder på bakken har man i jernalderen ofret forskellige værdifulde genstande til guderne ved at grave dem ned. Et sted har man eksempelvis nedlagt 14 romerske sølvdenarer, et andet sted har offergaven været et lille cirkulært hængesmykke af guld, en såkaldt D brakteat, og et tredje sted har man nedlagt fire små tenvægte af bronze.

Gravlagt med udsigt til Gudernes hjem

I 1970'erne og 80'erne undersøgte arkæologer en gravplads fra samme periode ved Sejlflod, ca. fem kilometer længere mod nordøst. Med omtrent 300 grave er den Jyllands største gravplads fra århundrederne omkring overgangen mellem ældre og yngre jernalder. Selvom en stor del af gravene i dag er helt bortpløjede, tyder detektorfundene og de få undersøgte grave på, at gravkomplekset ved Vaarst har rummet en del flere grave, og at der her har været et højere antal luksuriøst udstyrede grave end på Sejlflod-gravpladsen.

Fra Vaarst-gravpladsen kan man se over på landsbyen Gudum cirka en kilometer mod nordøst. Allerede tilbage i 1980'erne kom netop Gudum i arkæologernes søgelys. Stednavnet Gudum, som i lidt forskellig form findes ti andre steder i Sydskandinavien, betyder Gudernes hjem, og meget tyder på, at navnet er knyttet til jernaldersamfundets religiøse og politiske centre. Med fundet af den store gravplads og de mange spor efter hedenske kulthandlinger har arkæologer fra Nordjyllands Historiske Museum derfor med stor sandsynlighed afdækket den første lille flig af et større regionalt magtcenter med hovedsæde i Gudum og nærmeste omegn.

Udgravningen af gravpladsen ved Vaarst genoptages i foråret 2020, og det vil helt sikkert kaste både nye pragtfund og ny viden om samfundet anno 200-550 e.Kr. af sig.

Stor grav med spor efter forstyrrelse. På bunden ses et knust lerkar, og i centrum af opfyldningen er en stor kampesten, som oprindeligt har markeret graven, væltet ind over den gravlagte.

